

Groot Onderhoud | Sessie 5

Collectiebeleid. Nieuwe (uit)wegen voor uw collecties

Sessieleiders: Leon Smets en Anneke Lippens

Verslag: Tine Vandezande

Doel van de sessie

Deze sessie focust op collectiebeleid, dat erg breed wordt geïnterpreteerd. Kunnen we anders omgaan met het collectie-, verwervings- en afstotingsbeleid? Zijn er nieuwe slimme modellen? Welke mogelijkheden biedt gediversifieerd herbestemmen? Deze sessie bundelt ervaringen van mensen die dagdagelijks te maken krijgen met het beheer van collecties. Er wordt dieper ingegaan op vragen als: 'Wat willen we behouden?' 'Wat willen we afstoten?' 'Wat met het collectieplan dat weergeeft welke richting je uit wil met je collectie?' 'Hoe betrekken we de gemeenschap?' 'Hoe gaan we om met onze collectie?'

Het brede onderwerp wordt aangesneden vanuit zes invalshoeken:

- Collectieplan
- Herdefiniëren en aanscherpen van het collectiebeleid
- Betrekken van het publiek bij het collectiebeleid
- Collectiebeleid en gedifferentieerd herbestemmen
- Regionaal depotbeleid
- Herplaatsing en afstoting

Collectieplan

In haar bijdrage verwijst **Elviera Velghe**, conservator van het **FotoMuseum provincie Antwerpen** naar de nog vrij jonge collectie van het in 1986 opgerichte museum. De museumcollectie kwam grotendeels tot stand zonder collectieplan of duidelijke visie. Daarnaast kwam Velghe tot de vaststelling dat er geen hiërarchie was in de collectie. De hoogste prioriteit werd toegekend aan foto's, daarna kwamen de camera's en pas daarna volgde de bibliotheek.

Verder beschrijft Elviera Velghe ook enkele problemen:

- Budget
- De ontwikkeling van een goed e-depot is zeer belangrijk aangezien veel informatie zich bevindt op floppydisks waardoor de informatie niet meer kan gelezen worden.
- Tijd: hoe pas je dit in in je beleidsplan?
- Personeel: wie doet wat? Wie gaat op prospectie? ...
- Stockage
- Registratie: hoe registreert men bijvoorbeeld een schenking met duizenden negatieven?
- Afstotingsbeleid: Wat hou je bij in geval van verschillende gelijkaardige objecten?
- Archief functie: hou er rekening mee dat ook de context van objecten belangrijk is.
- Concurrentie internationale markt

- Overaanbod versus schaarste: er zijn veel mensen die hun zolder opruimen en schenken. Maar de objecten die echt gewenst zijn, worden moeilijk gevonden.

Als besluit geeft Elviera Velghe mee dat een collectieplan niet alleen nodig is om een antwoord te bieden op bovenstaande vragen, maar dat er ook moet worden nagedacht over de toekomst. Een collectieplan moet flexibel zijn. Het heeft geen zin om een collectieplan op te stellen voor de komende twintig jaar, het moet kunnen aangepast worden. Een sluitend collectieplan opstellen is heel moeilijk en vormt een enorme uitdaging.

In een volgende bijdrage belicht **Hendrik Ollivier (Amsab-ISG)** het thema vanuit het standpunt van de archieven. Amsab-ISG werd opgericht in 1980 in een periode dat er heel veel hiaten waren in de archiefwereld. Het Algemeen Rijksarchief was enkel geïnteresseerd in archieven van openbare besturen waardoor veel informatie van het sociaal-culturele veld verloren ging. Vanuit die vaststelling werd Amsab opgericht. Daarna volgden KADOC, het Liberaal Archief en het ADVN. Deze vier instellingen weerspiegelen een zuilenmaatschappij die ook duidelijk wordt in de intermediaire structuren. Elk van deze instellingen heeft nu een eigen verzamelbeleid en visie. Vanaf de jaren 1990 vonden ook de nieuwe sociale bewegingen zoals de Vredesbeweging, de weg naar het Amsab.

Bepaalde organisaties wensten echter neutraal te blijven en wilden geen kleur bekennen. Amsab besloot zich daarom te herdefiniëren als ‘Erfgoedcentrum voor sociaal, humanitair en ecologisch geëngageerde bewegingen’. De missie hangt nauw samen met het collectieplan en omgekeerd. Er is vandaag veel overlap, niet alleen bij archieven maar ook bij musea. Amsab is immers vrij breed gegaan in zijn verzamelbeleid, en beperkte zich niet alleen tot archieven in strikte zin. Zo is er samenwerking nodig omtrent het verzamelen van het erfgoed van migranten. Dat zal niet gemakkelijk zijn, maar gelukkig bestaat er overleg op landelijk niveau.

Herdefiniëren en aanscherpen van het collectiebeleid

Het opstellen van een collectieprofiel was erg belangrijk voor het **Lokerse Stadsmuseum**, aldus **Leen Heyvaert**, conservator. Het Stadsmuseum is een kleine instelling en in 2002 besloot de Vlaamse Gemeenschap dat het museum niet langer in aanmerking kwam voor een erkenning. Er waren verschillende problemen zoals de registratie, het behoud en beheer, personeelszaken, de opstelling ... In de periode 2003-2008 werd vooral ingezet op behoud en beheer en werd het profiel voor de verbouwingen klaargemaakt. Pas later werd in de beleidsplannen van 2009-2014 de focus gelegd op de uitbouw van een nieuwe vaste collectie en de uitwerking van het profiel. Het museum was er eentje waarbij de bezoeker zich bij het buitengaan afvroeg ‘Wat hebben we nu eigenlijk gezien?’ Er werd daarom lokaal en bovenlokaal samengewerkt om de missie en de doelstellingen op te stellen. Bij de bevraging werd vrij snel duidelijk dat de relevantie van stukken binnen de Lokerse context een belangrijk criterium was voor de vaste collectie. Er moest dus een profiel gemaakt worden.

Het was moeilijk om een profiel vast te leggen omdat er vaak een contradictie schuilt tussen wat een museum wil en wat de buitenwereld verwacht. Het Stadsmuseum van Lokeren vroeg zich af: ‘Wat hebben we?’ ‘Wat kunnen we?’ ‘Wat kunnen we met deze collecties doen?’ ‘Wat kunnen we met deze tweekoppige ploeg doen?’ ‘Wat met de collectiestukken die geen link hebben met Lokeren?’ Het Stadsmuseum kwam tot vijf categorieën:

- unieke collectie: stukken over haarsnijderij, het typische Lokerse ambacht dat voorafging aan de techniek om vilten hoeden te maken;
- collecties Lokerse geschiedenis: werk, feesten ...;
- deelcollecties die onvolledig zijn maar een grote waarde hebben;
- Bakkerscollectie en Egyptische stukken;

- Onvolledige deelcollecties die niet uniek zijn voor Lokeren.

Conclusie: Het museum kiest in functie van het object en dit betekent meteen ook collectiemobiliteit. Het museum stoot het object af wanneer het denkt dat het elders beter tot zijn recht komt. Eens het museum zich profileerde en grenzen had afgebakend, ontstond het gevoel dat er meer mogelijkheden waren dan voordien. Soms past een collectie zich aan aan de verwachtingen van het publiek: zo bleek de Egyptische collectie erg geliefd bij het publiek. Ze onderbrengen in een depot zou van weinig respect voor het publiek getuigd hebben.

Ook het **Openluchtmuseum Bokrijk** moest op een bepaald punt zijn collectie herdefiniëren. Collectiebeheerder **Raf Schepers** gaf toelichting. Het Openluchtmuseum opende in 1958 maar begon reeds met verzamelen in 1954. Tussen 1953 en 1986 was het museum volop in evolutie en was het aanvankelijk heel onzeker wat er gerealiseerd zou worden en wat niet. Er moest nagedacht worden welke gebouwen er al dan niet zouden komen en bij de opening van het museum was slechts een deel van het museum gerealiseerd. Dat heeft het collectiebeleid in de beginperiode getekend. Er werd ongelimiteerd voorwerpen gestockeerd en daar draagt het museum nog steeds de gevolgen van. In 2008 vierde het museum zijn vijftigste verjaardag. De laatste twee jaar werden door omstandigheden nog meer objecten naar het museum gebracht. In 2007 kwam er een belangrijke kentering met de opening van het geklimatiseerd depot, hoewel dit depot eigenlijk onvoldoende berekend is op bepaalde objecttypes. Het oude depot werd gerenoveerd en er zal verwarming worden voorzien zodat bepaalde objecten verhuisd kunnen worden.

Afbakening van tijd en verzamelbeleid in het Openluchtmuseum van Bokrijk: in 2009 werd een tijdslijn afgebakend tot de Sixties. 1958 wordt beschouwd als het echte begin ervan, het einde wordt gesitueerd in 1973, tijdens de oliecrisis. Er werd gekozen voor een pragmatisch verzamelbeleid: er wordt, vooral omwille van stockageproblemen, enkel aangekocht in functie van het nieuwe tentoonstellingsgedeelte.

Betrekken van het publiek bij het collectiebeleid en de relatie tussen de erfgoedgemeenschap en het museum versterken

Ann Delbeke stelt de werking van het **Stedelijk museum van Hasselt, het Stadsmus**, voor. Opggericht in 1979, is het museum nog vrij jong. Op een gegeven moment bezat het museum 8.000 stukken en stelde het zich de vraag. 'Wat kunnen we houden en wat kunnen we afstoten?' De filosofie achter deze grote collectie was dat het museum het publiek niet wilde teleurstellen. Alle schenkingen werden aanvaard, waardoor de collectie op den duur te sterk 'vervuild' was. Wanneer er echter teveel objecten worden afgestoten, vertroebelt de relatie met het publiek. Er werd vastgesteld dat wanneer mensen objecten wegschonken, ze er een andere waarde aan toekenden dan het museum. Vanuit die ervaring ontstond toen het idee om mensen zoveel mogelijk bewust te maken van de vragen: 'Wat is erfgoed' en 'Wat kan erfgoed betekenen voor Hasselt en de geschiedenis van Hasselt?' Hierop inspeland werden enkele verhalen van mensen die iets brachten opgenomen in de folder '*Neem mij mee en breng een collectiestuk terug*'. Op de achterkant van de folder konden de mensen lezen wat het museum in ruil doet, bijvoorbeeld optimale bewaring in het geklimatiseerde depot ... Daarna werd de folder '*Word erfgoedgeneraal, net als ik*' gemaakt die zich richtte op mensen die misschien niks wilden schenken maar die verhalen van mensen in kaart brachten. De centrale vraag was 'Wat heb jij in huis wat nuttig zou kunnen zijn?'. Tot slot kwamen de postkaartjes '*Word Erfgoedkoning*'. Per postkaart mocht elke persoon een honderdtal mensen uitnodigen, een actie die uitgroeide tot een heel grote publieksactie.

Wat hierna? In 2014 krijgt de erfgoedgeneraal nog een staartje in de vorm van een tentoonstelling over de Eerste Wereldoorlog. Hierop zijn al vele positieve en emotionele reacties gekomen (mensen bieden dagboeken, liefdesbrieven e.d. aan). Het Stadsmus wil een schaduwarchief aanleggen en

korte biografieën maken van de Hasselaren, en deze delen met het In Flanders Fieldmuseum van leper, waar tot nog toe zeer weinig Limburgers in de database zitten.

Collectiebeleid en gedifferentieerd herbestemmen

Collectiemobiliteit is *hot* de laatste jaren. Als thema en tevens vanuit Europees perspectief kwam het in *faro | tijdschrift over cultureel erfgoed* (nr 1 van jaargang 4, 2011) aan bod. Aandacht voor herbestemmen is binnen een collectieplan heel belangrijk, vanuit de vraag: ‘Wat dan met objecten die niet meer passen binnen dat collectieplan?’ of ‘Hoe stel je het beleidsplan en een scherper collectieprofiel op elkaar af?’ Een voorbeeld hiervan is de samenwerking tussen de Gentse stedelijke musea het MIAT, het STAM, het Design museum en het Huis van Alijn. Ze dachten samen na over positionering en profilering van de instellingen, en trachtten het collectiebeleid duidelijker op mekaar af te stemmen. Elke instelling wordt hoe dan ook geconfronteerd met de problematiek van de collectiestukken die niet meer passen in het huidige collectieplan.

Joannie Dehullu, collectiebeheerder bij het **Nationaal Jenevermuseum Hasselt**, licht een en ander toe. Het Jenevermuseum is een jong museum dat werd opgestart in 1970 - begin jaren 1980. Vandaag bezit het museum ongeveer 25.000 objecten wat redelijk veel is voor een klein museum. Het Jenevermuseum is ingegaan op een aanbod van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten van Antwerpen voor het langdurig in bruikleen geven van depotstukken. Vooral de herbergtaferelen boden een meerwaarde voor het Hasseltse museumverhaal. De schilderijen werden na de korte tentoonstellingsperiode dan ook in de vaste collectie opgenomen. Daarnaast doet het museum ook aan gedifferentieerd herbestemmen. Enkele jaren terug moesten er enkele objecten verhuisd worden naar een nieuw depot. Er werd toen nagedacht over wat er kon overgebracht worden en wat het museum wou afstoten. Na de selectie kregen andere musea de kans om te reageren; vijf musea gingen in op het aanbod. De rest van de afgestote collectie werd verkocht aan het publiek (het ging daarbij nooit om waardevolle collectiestukken, maar om onderdelen van machines, onvolledige voorwerpen en stukken die niet meer in het collectieprofiel pasten). Dit wekte heel veel reacties op. Vanuit de museumwereld kwamen bijvoorbeeld veel negatieve reacties. De verkoop verliep echter zeer vlot en de opbrengst werd besteed aan de nieuwe collectie.

Hoe gaat herbestemmen precies in zijn werk? **Nathalie Monteyne**, teamverantwoordelijke Collectiebeheer bij **KMSKA**, licht toe: het project Kunst en mobiliteit dateert van 2010 en werd geïnitieerd vanuit het agentschap Kunsten en Erfgoed en het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten van Antwerpen. Het principe was vrij eenvoudig en leefde al langer: gratis kunstobjecten tijdelijk in bruikleen aanbieden aan kleinere musea. Het KMSKA ging heel pragmatisch te werk en stelde zich de vraag wat kon uitgeleend worden en hoe dit zou kunnen aangepakt worden. Er werd gekeken naar de conditie van de werken, de verzekeringswaarde en de afmetingen van het object. Na deze selectie bleven er driehonderd werken over. Er was geen stormloop want de procedure was wellicht te complex. Na een proefperiode van één jaar werd toch besloten om het proefproject te laten doorlopen, meer zelfs, het werd uitgebreid naar de andere partners binnen de koepel van de Vlaamse Kunstcollectie (MSK gent en Groeningemuseum Brugge). Zie verder: www.kmska.be/nl/collectie/collectiemobiliteit.html.

De voordelen van zo'n project? Bepaalde objecten die binnen de gepresenteerde collectie van het KMSKA niet aanwezig zijn of nauwelijks aandacht genieten, kunnen topstukken zijn in die nieuwe context omdat ze er zo goed in passen.

Ook de deelnemers aan deze sessie geven enkele voorbeelden van herbestemmen:

- Het **Nationaal Museum en Archief van Douane en Accijnzen (Antwerpen)** leverde uniformen voor de film *Rien à Déclarer*. Als dank voor die steun ontvangen zij op hun beurt het voertuig dat gebruikt wordt in de film.

- In het **Openluchtmuseum van Bokrijk** zijn er meerdere soorten van één bepaald type die als gebruikscollectie worden bestemd, voor bepaalde doeleinden. Derden kunnen hiervan ook gebruik maken, maar die vraag werd tot hiertoe niet gesteld.
- Het **Jenevermuseum** beschikt over massa's gelijkaardige etiketten. Deze zouden eventueel gebruikt kunnen worden als toegangsticket.
- **Het museum van Lokeren** gebruikt bepaalde objecten met een beperkte waarde of waarvan er meerdere zijn, ook vaak voor educatieve doeleinden en voor herinneringsprojecten. In het laatste geval kunnen objecten ontleend worden maar hoeven de organisatoren geen verzekering te betalen.
- Alexander Couckhuyt van het **Dr. Guislainmuseum** in Gent vertelt dat de collectie van het museum heel veel meervoudige collectieonderdelen bevat, vooral medische fotografie en medisch materiaal zoals bedden. Het museum krijgt heel veel aanvragen voor materiaal om te gebruiken in bijvoorbeeld films.
- **Het Firmament** heeft een heel lange geschiedenis met figurentheater en vraagt zich af: 'Stel dat we ervoor kiezen om zo'n 1.000 poppen af te stoten. Hoe pakken we dit dan best aan en hoe moeten de poppen afgeleverd worden?' Petra Timmer (zie verder) doet de suggestie om eens te polsen bij het Nederlandse project 'Afstoten' (zie verder).

In een volgende bijdrage tijdens deze sessie wordt het regionaal depotbeleid toegelicht door **Anneke Lippens, provincie Oost-Vlaanderen**. De Vlaamse overheid heeft een convenant afgesloten met de verschillende provincies en de VGC op basis van een beleidsplan dat elke provincie heeft opgemaakt. Ondertussen is er een beleid per provincie, zijn er depotconsulenten per provincie en is er een interprovinciale werking uitgebouwd op vlak van vorming en ontsluiting. Vandaag wordt er nog een nieuw spoor gelegd: het regionaal depotbeleid. De provincies willen hiermee vooral ondersteuning bieden aan de verschillende collecties, depotbegeleiding en depotwerking maar daarnaast ook een oplossing zoeken voor erfgoedobjecten die nog niet in collecties zitten zoals industrieel en agrarisch erfgoed. Het is dus belangrijk een selectie te maken maar er zijn ook creatievere methodes mogelijk. Toch blijft selecteren en afstoten in Vlaanderen nog steeds een taboe en hierover zou een diepgaand debat gevoerd moeten worden. Er moet ook afgevraagd worden wat zich tot hergebruik leent op een ander domein. 'Hoe kunnen we pistes voor hergebruik uittekenen?' Dit is een oefening die we met de hele erfgoedsector moeten maken, aldus nog Anneke Lippens.

Herplaatsing en afstoting

Petra Timmer deed de eindredactie van het boek: *Niets gaat verloren. Twintig jaar selectie en afstoting uit Nederlandse museale collecties*. Dat boek wil vooral meegeven dat objecten niet noodzakelijk inboeten aan waarde indien ze in de publieke ruimte terechtkomen. Vaak liggen objecten stof te vergaren in depots en net door in de publieke ruimte te komen, groeit hun culturele waarde.

In Nederland werd in 1999 tijdens de conferentie 'Grenzen aan de groei', vastgesteld dat verschillende collecties te groot werden voor hun jasjes. Daarvoor al toonde het Deltaplan de noodzaak aan om te kiezen tussen afstoting enerzijds en behoud om een zekere kwaliteit te verzekeren anderzijds. Tijdens de conferentie stemde 95 % van de museale wereld voor afstoting, waar dit voordien nog taboe was. Deze evolutie lag aan de basis van de LAMO (Leidraad Afstoting Museale Objecten), een praktische leidraad die aan de museumwereld werd aangeboden via de Nederlandse Museumvereniging. In 2006 werd de LAMO aangepast aan de veranderde omstandigheden en inzichten en werd vooral geconcludeerd dat de leidraad niet erg praktisch was om te hanteren. Dit was vooral een gevolg van te groot geworden collecties en bijgevolg werd de vraag gesteld hoe (bulk)afstoting makkelijker kon verlopen dan in de eerste LAMO-versie. In 2012 werd de LAMO opnieuw herbekeken: aanleiding daarvan was een museum in Gouda dat een schilderij van Marlène Dumas afstootte om geld te genereren voor het noodlijdende museum. Er

kwam een stroom van protest vanuit de museale wereld en de pers. Het museum volgde immers de LAMO niet, want het is de bedoeling dat musea vooraf informeren bij collega-musea of zij interesse hebben in het af te stoten stuk. De filosofie daarachter berust op het idee dat wat publiek verworven is, publiek moet blijven. Net als in dit voorbeeld, wordt het afstoten van objecten vaak ingegeven door financiële problemen. Er waren twee prominente vragen in de werkgroep: 'Kan de LAMO strenger en hoe pakken we het sanctiebeleid aan?'

De conclusie is dat de LAMO op bepaalde punten vereenvoudigd moet worden zodat er voor verschillende afstotingen, zoals bulkafstoting, ook verschillende procedures worden ontwikkeld. Daarnaast is het ook belangrijk te onthouden dat musea vooraf reeds een selectie maakten waardoor er soms binnen de eigen gelederen collectief een beslissing door museumdirecteuren moet worden genomen in die gevallen waarbij het gaat om stukken die tot de collectie Nederland behoren. De herziening van LAMO raakt ook aan een morele kwestie want 'Wat doe je in deze moeilijke museale tijden? Hoe kunnen we collecties beschermen en vooral wat willen we beschermen?'

Op het thema herplaatsing en afstoting wordt ook voortgeborduurd door **Dieuwertje Wijsmuller van Stichting Ontferfd Goed**. Ontferfd Goed is de enige organisatie in Nederland die zich heeft gespecialiseerd in het ontzamen van museale collecties. De stichting werd in 2012 opgericht door drie ondernemers die kansen zagen om met een 'verweesde' museale collectie aandacht te genereren voor de gevolgen van de zware bezuinigingen in cultuur en cultureel erfgoed. Door middel van publiek debat en mediagenieke activiteiten creëert Ontferfd Goed bewustwording over de waarde van cultureel erfgoed bij het brede publiek en bij overheden. Ook laat Ontferfd Goed zien dat het noodzakelijk is om het huidige verzamelbeleid dat door museale instellingen wordt gepropageerd, op korte termijn onder de loep te nemen. Mede door de huidige crisis staan budget, beleid en normen onder druk. Moet de museale sector worden bestuurd en gefinancierd door zichzelf, door de overheid of door het publiek? Ontferfd Goed draagt zorg voor de ontmanteling van museale collecties. Dit proces wordt daar waar mogelijk doorlopen volgens de geldende richtlijnen en aanbevelingen als LAMO en Code of Ethics. Na onderzoek in samenwerking met externe deskundigen worden objecten die van belang zijn voor het historische verhaal of het Nederlandse erfgoed ondergebracht bij museale instellingen. Overgebleven stukken worden verkocht of hergebruikt door kunstenaars, studenten en onderzoekers.

Conclusie herplaatsing en afstoting: Collecties hebben ook een sociale rol en de maatschappij kan er vaak meer aan hebben dan op het eerste gezicht lijkt.